

Çendir topragynyň syrly şekilleri

Category: Kitapcy, Türkmen dili, Yol ýazgylary

написано kitapcy | 22 января, 2025

Çendir topragynyň syrly şekilleri ÇENDİR TOPRAGYNYŇ SYRLY ŞEKILLERI

Balkan welaýaty türkmeniň hazyna baý künjekleriniň biri. Olar bir demiňde sanap soňuna çykardan köpdür. Hydyr gören toprakda aýagyň basan ýeriň hazyna, gözüni aýlan künjegin gudrat bolup dur. Ol gözbaşyny gadymyýetiň çuňluklaryndan alyp gaýdýan özboluşly milli medeniýeti, şemalganat aty, älemgoşar öwüşginli halyssy, tebigy şypahanalar – Mollagara melhemı, goýny şypaly Hazar deňzi, keremli-dünýäli daglary bilen meşhurlyk gazanan ülkedir.

Biziň nobatdaky söhbedimiz ruhy atamyz Magtymgulynyň şahyrana setirlerinde waspy ýetirilen keremli daglar hakda däl-de, onuň jülgelerindw gabat gelýän daşlardaky gudratly şekiller dogrusynda bolar. «Gudraty görjek bolsaň, daglara bar, daglara» diýleniniň çyndygyna sözüm ýok. Daglaram, onuň jülgelerem – syrly umman. Muny dag dünýäsine belet adamlaryň dilinden her ädimde eşitse bolýar. Olaryň ählisiniň aňyrsynda dagyň täsin tebigaty bilen baglanyşykly durmuş hakykaty ýatyr.

Garrygala myhman barsaň,
Gujagyny geren daglar.
Soňudagy, Çendir, Hasar,
Müň hasraty gören daglar.

Näme üçindigini bilemok, her gezek Garrygala topragyna gadam basanymda, şahyr Kerim Gurbannepesowyň her bir türkmeniň diliniň senasyna öwrülen goşgusy ýadyma düşýär. Görüp otursam, Garrygala barsaň, goýny jenneti küýsetmeýän jülgelerden, ynsan eli bilen döredilen erem bagyndan, haýwanat we guşlar dünýäsinden başga gyzyklanmaga, öwrenmäge mynasyp zatlar zat

däl eken.

Meniň Çendir topragyna öñem telim sapar ýolum düşüpdi. Onuň täsin tebigaty bilen tanyşmagyň özboluşly lezzeti bardy. Sanlyja gezek düsläp geçeniň bilen dag dünýäsi bilen baglanyşykly ähli zada belet bolup bolýarmy diýsene! Bu gezek meni Çendiriň Bezugli we Gargylyk derelerine alyp gelen zat henize bu güne çenli saklanyp galan, daşyň yüzüne çekilen täsin şekillerdi. Gargylykdaky tekiz daşyň yüzüne çekilen näçe ömri başdan geçirirendigi barada kesgitli bir zat aýtmak aňsat däl. Symgylt goňur reňkdäki suratyň möçberi on-on bäs santimetrden uly däl. Bir topar atlylary ýada salýan surat ilkidurmuş zamanynyň şekillerini göz öñünde janlandyrman duranokdy. Biziň şahsy pikirimiz taryhçy alymlaryň kesgitli subutnamasyna garaşýar.

Biz Bezugli deresinde gadymyýetden gür berýän şekilleriň uly toplumyna gabat geldik. Daşyň yüzüne çekilen suratlar barmak basyp sanardan köpdi. Olaryň irki döwürleriň üns bererlikli medeni ýadygärlikleridigine bolsa söz ýokdy. Olaryň köpüsünde dag tekesiniň, gulanyň, keýigiň, düýäniň we goýnuň suratlary çekilendi. Olaryň arasynda şertli görnüşdäki adamlaryň şekillerine-de gabat gelse bolýar. Käbir suratlar bolsa aýaklaryny uzadyp ýatan gulanlary ýada salýar. Yüzüne surat çekilen daşlaryň wagtyň geçmegi bilen owranyp, ýitip gidenleriniň hem bardygyny ýeri gelende, belläp geçmegimiz gerek. Munuň tersine, ýeliň-ýagmyryň az düşyän ýerlerindäki suratlaryň özboluşlylygynu saklanlary-da bar.

Meşhur dilçi alym Aleksandr Petrowiç Poseluýewskiý türkmen diliniň ýerli gepleşiklerini öwrenmäge saldamly goşant goşanlaryň biri. Onuň Bezuglidäki suratlar bilen tanyşlygy baryp, 1931-nji ýıldan başlanýar. Alym bu gymmatly tapyndylar barada bize şeýle mazmunly miras galdyrypdyr:

«Çendir jülgesindäki bu suratlar türkmen topragynda iň ilkinji tapylan, daşa çekilen gadymy žiwopis bolany üçin, bularyň ylmy ähmiýeti diýseň uludyr. Bu ýadygärligiň giňişleýin öwrenilmäge mynasyplygy gürrüňsizdir. Onsoňam, şu wagta çenli bize näbelli täze suratlaryň tapylaýmagy ähtimal... Ilki bilen Çendiriň

suratlaryny öwrenijileriň öñünde olaryň döreýşini we haýsy döwre degişlidiklerini aňryuujy mümkün boldugyndan anyklamak durýar».

Aslynda türkmençilik diýen aňlatmanyň türkmeni türkmen edendigine biz şu döwürde aýdyň göz ýetirdik. Türkmen aga bu gün aslyna, halky halk edýän taryhyna, medeniýetine, milli däp-dessuryna gowuşdy. Şeýle ajaýyp döwürde gadymy medeni mirasymyzy iş edinip öwrenjek alymlaryň tapyljakdygyna ynamymyz uly.

Amanmämmet DURDYÝEW.

watan_2002 Ýol ýazgylary